

Partidele politice românești și euroscepticismul: explicarea variațiilor de discurs între 2016-2020

[Romanian Political Parties and Euroscepticism: An Explanation of Variations in Discourse Between 2016-2020]

Ancuța ȘCHEUL

Abstract: *Party-based Euroscepticism has been the subject of multiple studies over the last two decades. Both Western and Eastern European parties are among the parties that take a critical position on European integration itself. By using a qualitative approach, this paper aims to identify the factors that may explain Euroscepticism among the Romanian political parties in 2016-2020. In this article we focus on the following parties: PSD, ALDE, UDMR, Pro România, PMP, PNL and USR and uses as data the discourses of the party leaders regarding the integration in the EU. The main findings indicate that governing parties do not become more Eurosceptic based on their long interaction with the EU. The results contradict earlier findings according to which the party size and age can explain the degree of discourse Euroscepticism. The paper shows that electoral loss can be a potential explanation for the degree of Euroscepticism: political parties that have recently lost electoral support are Euro-optimistic, while those that are electorally stable tend to be more Eurosceptic.*

Keywords: *party-based Euroscepticism, political party, hard Euroscepticism, soft Euroscepticism, Romania.*

Introducere

Uniunea Europeană (UE) trece prin cea mai dificilă perioadă din ultimii 60 de ani de existență. Nu foarte des în istorie, acest bloc de state a părut atât de fragil economic, atât de nesigur în ce privește protejarea granițelor, atât de divizat în ceea ce privește abordarea crizelor de legitimitate cu care se confruntă instituțiile sale. Aceste ultime evoluții au lăsat urme atât la nivelul

opinie publice, cât și la nivelul partidelor politice. Sentimentele eurosceptice sunt în creștere. Referendumul pentru Brexit din Marea Britanie a oferit o perspectivă asupra efectelor pe care le poate avea o întărire a acestor sentimente¹. Cât privește euroscepticismul de la nivelul partidelor, acesta se manifestă și în Statele din Europa Centrală și de Est (ECE), cu toate că ele au manifestat un entuziasm puternic în perioada de pre-aderare. Aici, partide naționaliste

și populiste urmăresc să slăbească sau să distrugă parțial UE și susțin că multe probleme ale statelor lor ar putea fi rezolvate prin „preluarea puterii de la Bruxelles”. Din fericire, tacticile folosite de populiști nu au dat roade în alegerile europarlamentare din 2019. La fel este și în cazul României. Deși campania electorală a fost dominată de discursuri eurosceptice, majoritatea cetățenilor au constatat că o cădere în astfel de capcane discursive ar fi contrariul a ceea ce ei votau².

UE a văzut de-a lungul existenței sale și ascensiunea, dar și căderea partidelor eurosceptice. În unele state, acestea au preluat responsabilități executive de la nivel național, au influențat gândirea partidelor de masă, au atras opinia publică de partea lor prin retorici eurosceptice și naționaliste și și-au mărit numărul de parlamentari în alegeri naționale și europene³. Creșterea euroscepticismului a fost însoțită și de o preocupare științifică pentru acest fenomen⁴. Cu toate acestea, contribuțiile ce țin de euroscepticismul de la nivelul partidelor din România sunt limitate ca număr, fiind neglijată în special perioada de după 2013⁵.

Utilizând o abordare calitativă, voi urmări să identific factorii ce pot explica variațiile de discurs eurosceptic de la nivelul partidelor parlamentare românești din perioada 2016-2020. Relevanța acestui subiect constă în implicațiile pe care le are asupra literaturii de specialitate. Rezultatele obținute arată că la nivelul partidelor parlamentare din România,

euroscepticismul nu este cauzat de aceiași factori identificați în literatura de specialitate. Astfel, analiza indică faptul că doar experiența la guvernare poate fi un determinant al euroscepticismului și la nivelul celor șapte partide analizate. În schimb, vârsta și dimensiunea nu influențează în niciun fel adoptarea de retorici eurosceptice, infirmând astfel teoriile identificate în diverse studii. Principala descoperire este că pierderea susținerii electorale determină euroscepticism dar opus modului identificat de literatura de specialitate. Partidele care pierd susținerea devin euro-optimiste spre deosebire de cele care își păstrează susținerea sau care câștigă procente ce devin eurosceptice.

Voi structura articolul în patru secțiuni. În prima voi stabili reperete teoretice și metodologia, în a doua voi aduce în discuție oscilațiile de discurs de la nivelul partidelor, în a treia voi realiza o analiză a principalelor teme prezente în discurs, iar în ultima voi prezenta factorii ce pot determina aceste variații. În concluzii voi arată principalele descoperiri și direcții ulterioare de cercetare.

Euroscepticismul la nivel de partid

Euroscepticismul a apărut inițial ca fenomen distinct în Marea Britanie⁶, în 1980, și viza strict pe cineva care se opunea puterii exercitate de către Uniunea Europeană⁷. După 1990, această opoziție a îmbrăcat mai multe forme: de la opoziția fundamentală față de integrarea

în UE până la o critică mai blândă a acesteia, variază atât la nivel de state, cât și la nivel de partide. Acest trend se află într-o continuă dezvoltare iar UE a devenit victima propriului succes. Însăși expansiunea UE a dus la o creștere a gradului de euroscepticism la nivelul statelor⁸.

Partidele eurosceptice sunt diverse⁹. Unele sunt puternic eurosceptice, *hard sceptics*, se opun cu totul UE, resping ideea de integrare europeană și duc campanii ce au în vedere scoaterea statelor lor din UE; alte partide sunt mai puțin eurosceptice, *soft eurosceptics*, acceptă ideea de integrare europeană, dar pretind reforme asupra multor politici sau a unor instituții¹⁰.

Kopecy și Mudde critică definițiile date de Taggart și Szczerbiak și găsesc în ele patru puncte slabe: euroscepticismul *soft* este atât de larg încât include orice formă de dezacord cu privire la politicile Uniunii. De asemenea, autorii nu realizează o distincție foarte clară între euroscepticismul *hard* și cel *soft*. Criteriile ce separă cele două forme rămân neclare, categoriile *hard* și *soft* nu au în vedere distincția subtilă, dar importantă dintre ideile de integrare europeană, pe de o parte, și Uniunea Europeană ca întruchipare a acestor idei, pe de altă parte¹¹. În acest caz, cei doi autori propun o altă alternativă pentru a încadra într-o categorie opoziția față de UE și anume definirea termenului euroscepticism în relație cu altă poziție față de UE. În versiunea propusă de ei, euroscepticismul este definit mai puțin

incluziv, dar mai precis. Pentru aceasta, ei se raportează la distincția realizată de David Easton în ceea ce privește susținerea unui partid politic și anume distincția *difuză* sau *specifică* față de integrarea europeană. Suportul difuz se referă la susținerea ideilor generale de integrare europeană, iar cel specific se referă la susținerea practicilor generale de integrare europeană (UE așa cum este și așa cum se dezvoltă)¹².

Prima dimensiune, susținerea ideii de integrare europeană, separă *eurofilii* de *eurofobi*. Eurofilii cred în principalele idei ale integrării europene care stau la baza UE: cooperare instituționalizată în baza unei suveranități limitate (elementul economic) și o piață liberă integrată (elementul economic). Cu toate acestea, ei cred în aceste idei indiferent de cum este definită integrarea europeană și de cum se va realiza ea în detaliu. Prin urmare, eurofilii sunt acea categorie care vede integrarea europeană ca pe un proiect de creare a unui stat supranațional, dar o privește strict în termeni economici. De cealaltă parte, eurofobii nu susțin (ba chiar resping) ideile generale de integrare europeană care stau la baza UE. Ei iau această poziție pentru că sunt fie naționaliști, fie socialiști, fie izolaționiști sau pur și simplu deoarece cred că ideea de integrare europeană este o prostie în fața diversității (și implicit a incompatibilității) existente între statele europene¹³.

A doua dimensiune, „susținerea Uniunii Europene”, separă *euro-optimiștii* de *euro-pesimiștii*. Euro-opti-

miștii cred în UE așa cum este și așa cum se dezvoltă, fie pentru că sunt mulțumiți de modul în care este creată și de felul în care funcționează, sau pentru că sunt optimiști cu privire la direcția ei de dezvoltare. Euro-pesimiștii, în contrast, nu susțin UE așa cum este la acest moment și sunt pesimiști cu privire la direcția în care aceasta se îndreaptă. Acest lucru nu înseamnă că ei se opun calității de membru UE. Unii doar consideră că Uniunea Europeană de acum a deviat de la ideile fondatoare ale integrării europene. Cu toate acestea, pentru că susțin astfel de idei vor să transforme Uniunea Europeană în așa fel încât să fie o reflexie a lor¹⁴. Formulând aceste patru categorii, Kopecky și Mudde consideră că euroscepticismul ia diferite forme, în funcție de diferite viziuni asupra integrării și a interpretării UE¹⁵.

Literatura de specialitate identifică diferiți factori ce ar putea sta la baza euroscepticismului de la nivelul partidelor. În primul rând, poziția la guvernare poate fi un factor generator de euroscepticism¹⁶. Autorii susțin că fie opoziția este mai eurosceptică decât partidele aflate la guvernare, fie cele aflate la guvernare se coalizează mai ușor în jurul unui discurs eurosceptic¹⁷. Sitter afirmă că euroscepticismul este atât la origine, cât și în dezvoltarea sa „politică opoziției”. Acesta argumentează că cele mai eurosceptice partide sunt într-adevăr cele care sunt excluse din arena guvernamentală¹⁸. Acesta identifică patru tipare sau tipuri de euroscepticism ce sunt influențate de evoluțiile

din strategiile de partid și politica coaliției, atât la nivelul lor, cât și la nivelurile rămase¹⁹.

În același sens, și competiția electorală pentru ocuparea unei poziții la guvernare poate fi considerată ca fiind un factor ce determină euroscepticism. Discursurile eurosceptice sunt folosite pentru atragerea electoratului și pentru obținerea voturilor²⁰ sau pentru includerea sau excluderea partidelor din competiția electorală²¹. De asemenea, sistemele de partide pot genera prin ele însele euroscepticism de partid. Sistemele de reprezentare proporțională pot favoriza apariția multor partide de nișă eurosceptice²². Alți cercetători menționează factorii socio-economici și socio-culturali drept determinanți al euroscepticismului. Partidele devin eurosceptice pe măsură ce se opun integrării economice depline, pe de o parte, și critică impactul pe care UE îl are asupra valorilor tradiționale sau patriarhale din unele culturi, pe de altă parte²³. La fel și dimensiunea poate fi corelată cu amploarea discursurilor eurosceptice: partidele mari, de masă, sunt mai euro-optimiste în timp ce partidele mai mici sunt înclinate spre a fi partide radicale și adoptă și de cele mai multe ori un discurs eurosceptic²⁴. Alți factori aduși în discuție sunt crizele de la nivelul UE ca generatoare de euroscepticism²⁵ sau euroscepticismul opiniei publice care poate determina partidele să adopte o poziție asemănătoare²⁶. Dintre factorii aduși în discuție de literatura de specialitate, acest articol va lua în calcul experiența la

guvernare, dimensiunea, vârsta și susținerea electorală.

Experiența la guvernare poate determina euroscepticism la nivelul partidelor. UE este o problemă de politică din ce în ce mai relevantă pentru partidele aflate la guvernare din statele din Europa Centrală și de Est. Astfel, partidele, având mai multe cunoștințe despre UE și forțate de realitatea integrării ajung să se opună direcției spre care merge UE sau chiar însuși ideii de integrare²⁷. Acestea devin vulnerabile la euroscepticism prin prisma faptului că iau contact mai des cu politicile UE. Ele declară că se simt constrânse de politicile UE să acționeze împotriva voinței lor. Analiza acestei teme se va axa pe acest argument: partidele aflate la guvernare sunt mai eurosceptice față de cele aflate în opoziție.

Dimensiunea partidului este un alt factor relevant pentru determinarea euroscepticismului. Partidele mari, prezente pe scena politică națională și europeană (ca parte din familiile politice europene) vor avea un discurs euro optimist sau cel puțin neutru cu privire la integrarea în UE. În schimb, partidele mici, de nișă, care nu urmăresc extinderea se pot mobiliza mai ușor în jurul unei opoziții eurosceptice. Dacă partidele mari au un discurs optimist, partidele de mici dimensiuni vor încerca să se distingă de acestea prin prezentarea unei noi poziții față de UE²⁸.

Un alt determinat ce va fi analizat în cadrul tezei este vârsta partidului. Partidele cu istorie sunt cele care au început în statele membre negocierile

de aderare și au luat parte la procesul de integrare. Cu toate acestea ele au fost și martore la anumite derapaje ale UE ceea ce le-au determinat să încline către anumite poziții eurosceptice. Pe de altă parte, partidele nou înființate vor fi mai optimiste în ceea ce privește dimensiunea de integrare și se axează în discursul lor în special pe beneficiile pe care le aduce UE. Acest optimism al partidelor noi poate fi privit și ca o strategie de a atrage electoratul.

O altă variabilă este reprezentată de pierderea susținerii electorale. Partidele care încep să piardă voturi vor fi determinate să adopte un discurs prin care să recâștige atenția electoratului. Pierderea de voturi poate însemna pierderea locului la guvernare. Partidele încearcă printr-o poziție ostilă față de UE să împiedice marginalizarea lor²⁹.

Metodologie

În prezentul articol, voi utiliza discursurile elitelor politice ale partidelor (președinții de partid, secretarii, parlamentarii) datorită faptului că aceste persoane sunt imaginea publică a partidelor. Pentru realizarea analizei am selectat 67 de discursuri care fac referire la integrarea europeană. Discursurile au fost selectate din surse credibile, fiind eliminate sursele de tip tabloid, și au fost alese site-uri de presă naționale precum *Adevărul*, *Agerpress*, *B1.ro*, *caleaeuropeană.ro*, *Digi24*, *Euractiv*, *evz.ro*, *G4Media*, *Mediafax* și *Newseweek*. Acestora li s-au adăugat

site-urile oficiale ale partidelor sau paginile oficiale de Facebook ale președinților de partid sau ale partidului. Partidele selectate pentru analiză sunt partidele parlamentare din perioada 2016-2020: Partidul Social Democrat (PSD), Alianța Liberalilor și Democraților (ALDE), Uniunea Democrată a Maghiarilor din România (UDMR), Partidul Național Liberal (PNL), Uniunea Salvați România (USR), Partidul Mișcarea Populară (PMP) și PRO România. Prezența în parlament a fost un criteriu de selecție deoarece reflectă un anumit nivel de popularitate și de susținere în rândul populației.

Voi realiza analiza în două etape. Prima include analiza variațiilor de la nivelul partidelor și analiza tematică inductivă a discursurilor, iar a doua se va referi la factorii ce pot explica variațiile de discurs de la nivelul partidelor parlamentare.

Variațiile de discurs de la nivelul partidelor politice

În perioada 2016-2020, partidele politice din România, prin intermediul liderilor, au susținut o serie de discursuri prin care și-au expus viziunea cu privire la integrarea europeană. O serie de evenimente au declanșat exprimarea unor opinii critice și chiar eurosceptice la adresa UE. Dintre acestea se evidențiază Raportul Mecanismului de Cooperare și Verificare³⁰ și protestul din 10 august 2018. Aceste evenimente au adus cu sine critici din partea UE, iar în fața acestora partidele s-au plasat fie de partea UE, fie împotriva.

Analiza discursurilor de la nivelul PSD arată diferite oscilații de discurs în ceea ce privește dimensiunea de integrare. Partidul a pornit ca fiind unul optimist, susținând că el este cel care au dus România în UE, iar mai apoi, gradual, discursurile devin critice și chiar eurosceptice. Principalii actori în promovarea acestor discursuri eurosceptice au fost președintele de partid Liviu Dragnea, Primul Ministru Viorica Dăncilă și parlamentari precum Florin Iordache, Nicolae Bacalbașa și Cătălin Rădulescu. Cele mai multe discursuri eurosceptice au fost prezentate în campania electorală pentru alegerile europarlamentare din 2019, când UE a fost portretizată de către liderii de partid ca o organizație imperialistă³¹ ce nu urmărește dezvoltarea României, ci doar exploatarea ei³².

ALDE a avut drept slogan politic „Europa ta, a mea, a noastră”³³. Cu toate acestea, la nivelul partidului s-au remarcat pentru perioada 2016-2020 o serie de discursuri eurosceptice, contrare acestei viziuni proeuropene. Călin Popescu Tăriceanu (liderul de partid) sau europarlamentarii Norica Nicolai și Renate Weber, pe parcursul celor patru ani, au oscilat între euro-optimism și euroscepticism *soft*. În calitatea lui de partid aflat la guvernare, la fel ca PSD, ALDE a susținut că UE își depășește atribuțiile și urmează o altă traiectorie decât cea stabilită inițial.

UDMR a promovat la nivel național și european un discurs despre dezvoltarea regională și protejarea minorității maghiare. Față de UE,

conform viziunii statutului, aceștia au o atitudine neutră. Singura mențiune cu privire la UE este cea conform căreia „Încă de la Revoluția din decembrie 1989, UDMR a contribuit în mod decisiv la aderarea țării în structurile UE și NATO”³⁴. Acest partid nu este constant în discursurile sale. Există atât discursuri euro optimiste, cât și discursuri eurosceptice. Fiind un partid care se adresează unei minorități, UDMR își modifică discursul în funcție de nemulțumirile și de nevoile acesteia. Partidul Pro România are o istorie scurtă în comparație cu celelalte partide parlamentare. Înființat în 2018, acesta declară că „pleacă de la constatarea că proiectul Uniunii Europene este unica soluție politică și geopolitică prin care se poate prezerva pacea și dezvoltarea pe continentul nostru”³⁵. Cu toate că în trecut Victor Ponta a avut o serie de comentarii eurosceptice, precum cele în care susținea în repetate rânduri că „ce, suntem colonie?”³⁶, liderul partidului își schimbă discursul. El declară într-un mesaj pe Twitter în 2018 că „Pro România = Pro Uniunea Europeană / să îți dorești ieșirea din UE doar pentru interese și frustrări personale este foarte grav / românii și-au dorit și au muncit enorm să fie parte a familiei europene. În 2020 însă, PRO România a venit în campania electorală cu un mesaj din nou eurosceptic”³⁷.

PNL a avut ca deviză „prin noi înșine în Europa”³⁸. PNL se declară astfel a fi un partid pro european. În general, acesta nu aduce remarci critice la adresa UE, așa că la nivel

de discurs nu se identifică euroscepticism. Perioada 2016-2020 a fost constantă din acest punct de vedere. Principala preocupare a partidului PNL a fost criticarea PSD-ului, liberalii asumându-și „depedezizarea” României după preluarea puterii în noiembrie 2019. În acest context, declarațiile PNL vor fi puse în contrast cu guvernarea pesedistă. PNL prezintă pentru perioada 2016-2020 un discurs pro european. Cu toate acestea, partidul nu a avut dintotdeauna un astfel de discurs. În 2013, ca parte a USL, s-a remarcat prin discursuri eurosceptice alături de PSD. Această modificare de discurs din ultima perioadă se datorează însă și trecerii multor membri din fostul Partid Democrat Liberal la PNL. Acești membri aduc cu ei euro optimismul Partidului Democrat Liberal.

Viziunea PMP transmite un euro optimism asumat, fiind clar prezentat și pe site-ul oficial al partidului: „Mișcarea Populară își reafirmă angajamentul față de proiectul european, fiind ferm convinsă de superioritatea modelului politic, economic și de securitate al UE.”³⁹ Majoritatea discursurilor sunt construite în jurul Republicii Moldova și susținerea unirii acesteia cu România în UE. În acest sens, sloganul pe care PMP îl alege este „Uniți în Europa”⁴⁰. Astfel, cât privește dimensiunea de integrare în UE, PMP are discursuri constante. De altfel, PMP s-a format dintr-o parte a membrilor PDL. În acest sens, partidul păstrează dimensiunea euro optimistă, așa cum reflectă și discursurile acestora.

USR este unul dintre cele mai eurooptimiste partide parlamentare în perioada 2016-2020. Acesta vede în UE un partener⁴¹ și din acest motiv nu prezintă discursuri eurosceptice. La nivelul partidelor parlamentare se remarcă o serie de oscilații în ceea ce privește poziția acestora față de UE.

Din cele șapte partide analizate, trei s-au remarcat printr-o poziție optimistă față de UE, unul a avut o poziție incertă, iar alte trei partide au fost eurosceptice. USR, PMP și PNL au fost partide optimiste, Pro România a pornit cu un discurs pro-european dar spre sfârșit a avut nuanțe eurosceptice în discursurile sale. UDMR, ALDE și PSD au fost partide cu un discurs eurosceptic. Temele abordate de acestea vor fi analizate în capitolul următor.

Analiza tematică

În această secțiune, voi prezenta principalele rezultate ale analizei tematice realizată pe discursurile eurosceptice ale partidelor. Din analiza tematică a discursurilor susținute de liderii de partid au fost identificate trei teme principale: UE este imperialistă, UE este părtinitoare și UE urmărește ca România să nu se dezvolte. Fiecare temă, la rândul ei, reunește alte subteme pe care le voi menționa mai jos.

UE este imperialistă

Acest tip de discurs este identificat în special la PSD. Tema Europei imperialiste se compune din subteme

ce apar frecvent în discursuri: UE tratează România ca pe o colonie, România este folosită ca piață de desfacere, UE este stăpân colonial, UE exploatează resursele României.

Colonie/coloniști este o subtemă ce apare în multe discursuri. De exemplu, întrebat de ce a ales sloganul campaniei alegerilor europarlamentare „România merită mai mult”, Dragnea a răspuns: „Păi, noi suntem în opoziție, să vorbim cinstit? Chiar m-am enervat. Ieri am fost foarte nervos când am auzit cum își bat joc de fermierii noștri toate lanțurile astea de magazine. Nu suntem în opoziție cu ei? Merită mai mult România. Noi suntem harnici, noi nu avem nevoie de la nimeni să luăm ceva. Noi nu am fost coloniști. Nu. Coloniștii ce făceau: mergeau să ia din țările unde ajungeau, să le ia de acolo resursele, ca să discutăm cinstit. «Domnule, stați că venim să vă civilizăm, să vă aducem democrație». Nu. Noi de ce nu am plecat nicăieri? Că ne-a dat Dumnezeu tot, problema este că vin peste noi. Ne batem sau stăm cu mâinile pe piept?»⁴².

Un alt exemplu este cel în care același lider promite să protejeze România de coloniști. „Nu vreau să permitem unora din România să angajeze România pe traiectoria unei colonii care s-a predat cu toate bogățiile”⁴³. Și alți lideri din cadrul aceluiași partid au făcut referire la UE în același mod. În discursul lui Laufer, se găsește aceeași subtemă: „Tratați România ca pe o colonie, cu presiuni și amenințări, iar apoi ne dați lecții cu privire la statul de drept”⁴⁴.

O altă subtemă care intră în componența temei principale este folosirea României de către UE ca piață de desfacere, la fel cum făceau odată marile state coloniale. „Asta înseamnă producție mai mare și le pare rău, le pare rău pentru că ei hotărâseră să îi facă acestei țări să nu mai producem, ci doar să consumăm. Să ne angajăm la ei, să ne vindem și sufletul și să nu mai avem nicio voce.”⁴⁵ În această subtemă intră și acuzațiile cum că UE permite vânzarea de alimente „otrăvite” în România. „Sunt deja doi ani de zile de când am vorbit despre asta și în continuare România este inundată de produse contrafăcute, de alimente care sunt pline de otrăvă, de alimente și nu numai de alimente, de produse care au calitate inferioară, pentru că este România și putem face ce vrem acolo.”⁴⁶

UE este părtinitoare

Partidele care au un discurs eurosceptic susțin în repetate rânduri că UE aplică un tratament diferențiat și favorizează statele din Europa de Est în detrimentul celor din Vest. Aceste acuzații vin în special pe fondul raportului MCV. Liderii acestor partide consideră că UE este părtinitoare în această privință, întrucât în state din Vestul Europei se întâlnesc aceleași abuzuri, fără însă a fi sancționate. Această temă se compune din subteme precum sancționarea abaterilor doar în România, existența unui dublu standard, existența unei Europe cu două viteze.

Sancționarea abaterilor doar la nivelul României este una dintre cele mai întâlnite subteme de la nivelul discursurilor, aceasta poate fi identificată mai ales pentru existența refrenului: „ceea ce nu ne este permis nouă, este perfect acceptabil la Bruxelles”⁴⁷. Aplicarea unui tratament nedrept este principalul motiv al criticilor. Dragnea considera că la noi nu este cazul de copurtie ce necesită atenția UE: „Vorbim de cazuri de corupție mare la noi? Nu prea am văzut. Adică, de exemplu eu am văzut în alte țări din Europa fraude bancare de miliarde, prejudicii în cazuri de dosare de corupție grele de miliarde de euro. Și n-am văzut oameni condamnați, n-am văzut ca acele țări să fie puse la colț”⁴⁸. Același discurs este folosit și în cazul criticilor aduse în urma reprimării protestelor din 10 august 2019. Deci, în alte țări forțele de ordine pot interveni împotriva unor protestatari violenți, dar în România nu. Deci același metode folosite în toată Europa, în România nu sunt permise și sigur că începi să pui întrebări: De ce suntem noi judecați așa? De ce anumite prevederi din legile justiției care sunt valabile în alte țări la noi nu sunt valabile și creează atâta atâta discuții

Un tratament inegal a fost adus în discuție și de Viorica Dăncilă, care susținea că românii „resimt un tratament inegal față de România, în special atunci când țara noastră este criticată pentru aspecte care sunt firești în alte state membre sau când României i se impun anumite condi-

ționalități care nu există în alte state ale Uniunii”⁴⁹.

Și la nivelul discursului liderului ALDE se identifică subtema tratamentului diferențiat: „vi se pare normal să existe un tratament dublu, diferențiat? În loc să curme aceste practici, vor să le mențină. Mie mi se pare incorect. Nu este Uniunea Europeană pe care o credeam în momentul aderării, în 2007. Aceste lucruri nu le-am bănuțit că pot să se întâmple”⁵⁰. De asemenea liderul mai subliniază că „ce nu ne este permis nouă este perfect acceptabil la Bruxelles”⁵¹.

UE nu dorește dezvoltarea României

Asemănătoare temei Europei imperialiste, aceasta prezintă UE ca fiind o organizație ce își dorește ca România să nu se dezvolte, pentru a nu ajunge la nivelul statelor din Vest. De aceea, în discursurile eurosceptice se discută despre nemulțumirea UE pentru producțiile record ale României, pentru creșterea economică, pentru dezvoltarea infrastructurii, acestea fiind în general și principalele subteme din care se alcătuiește tema principală.

„UE este deranjată de dezvoltarea zonelor rurale din România” este prima subtemă identificată la nivelul discursurilor. Dragnea susținea în acest sens că cei de la conducerea UE „Sunt supărați pentru că comunele noastre în câțiva ani de zile vor fi mai frumoase decât sunt comunele din vestul Europei”⁵².

O altă subtemă este creșterea producției agricole care, conform discursului liderului PSD, provoacă la rândul său nemulțumirea statelor UE: „În doi ani de zile am obținut producții record în Europa, asta înseamnă mult mai multă marfă decât produc ei, asta nu le convine”⁵³.

Dezvoltarea economică duce implicit la salarii mai mari, un alt fapt pe care UE nu îl dorește pentru România: „nemulțumirile liderilor europeni față de România vin din faptul că avem producții record în agricultură devenind astfel competitori, că salariile medicilor au crescut, iar aceștia revin în țară, și că școlile sunt modernizate, iar copiii români vor fi mai educați și mai competitivi. „De ce credeți că sunt supărați? Pentru că în doi ani de zile am avut producții-record și asta înseamnă mai multă marfă în Europa. Am mărit salariile medicilor. Medicii nu mai pleacă și mulți dintre cei plecați se gândesc să vină acasă.”⁵⁴

Așadar, principalele teme identificate în urma analizei tematice arată că la nivelul partidelor parlamentare în perioada 2016-2020 este promovat un discurs eurosceptic *soft*. Euroscepticismul *soft* apare acolo unde nu există o obiecție majoră la adresa UE dar există totuși îngrijorări cu privire la una sau mai multe politici care duc la exprimarea unei opoziții calificate față de UE, sau unde există un sentiment că „interesul național” este în contradicție cu traiectoria europeană. Euroscepticismul *soft* există doar acolo unde un partid utilizează o retorică de contestare a problemei UE

ca parte a repertoriului lor politic⁵⁵. Partidele nu critică însăși ideea de integrare, de proiect european, ci critică anumite comportamente pe care ei le găsesc ca fiind neobișnuite sau direcționate doar înspre România. UE este privită în repetate rânduri ca o putere colonială, o organizație ce își depășește atribuțiile și intervine fără drept în politica internă, ca o organizație părtinitoare ce favorizează doar statele din Vest, o organizație ce urmărește ținerea României la un nivel cât mai scăzut de dezvoltare, își urmărește interesele și corupe anumite instituții precum cea prezidențială să-și trădeze țara etc. Factorii ce ar putea explica de ce anumite partide adoptă un astfel de discurs vor fi analizați în secțiunea următoare.

Ce determină variațiile de discurs?

Partidele care au fost parte a guvernelor în repetate rânduri tind să fie mai eurosceptice spre deosebire de cele din opoziție deoarece intră mult mai des în contact cu politicile UE. În acest sens, acestea consideră că UE încearcă să intervină în problemele de politică internă, interferând cu deciziile guvernele naționale. Pentru partidele parlamentare din perioada 2016-2020, experiența la guvernare va fi stabilită privind spre două aspecte. Primul are în vedere perioadele în care un partid a

intrat în componența unui guvern înainte de anul 2016; al doilea aspect stabilește dacă un partid se afla la guvernare în perioada analizată, perioadă în care sunt exprimate și cele mai multe discursuri eurosceptice.

Datele analizate arată că, până în 2016, PSD avea cea mai lungă experiență la guvernare, guvernând direct sau indirect. El a intrat în componența guvernelor pentru 18 ani și s-a aflat în opoziție timp de 11 ani. UDMR avea o experiență asemănătoare, având 16 ani petrecuți în componența unui guvern și a petrecut cu un an mai puțin decât PSD în opoziție. Spre deosebire de PSD, UDMR nu a guvernat direct, din acest partid nefiind numit niciodată un prim-ministru. PNL era următorul ca experiență, având 11 ani la guvernare și 15 ani în opoziție. Dintre partidele înființate mai recent, ALDE era singurul care intra la guvernare, restul partidelor – PMP, USR, PRO România – aflându-se în opoziție.

În ceea ce privește perioada analizată (2016-2020), PSD a câștigat alegerile legislative din 2016 și a format o majoritate parlamentară și a guvernat alături de ALDE și de UDMR. Aceste trei partide sau remarcat pe parcursul acestor patru ani prin euroscepticismul lor. În contrast cu acestea, partidele aflate în opoziție, PNL, USR, PMP și PRO România, au avut un discurs pro-european.

Tabelul 1: *Experiența la guvernare*⁵⁶

Partid	Guvernare	Opoziție
PSD	1990-1992; 1992-1996; 2000-2004; 2008-2009; 2012-2015; 2016-2020	1996-2000; 2004-2008; 2009-2012
ALDE	2016-2020	
UDMR	1996-2000; 2004-2008; 2009-2012; 2014; 2016-2020	1990-1992; 1992-1996; 2008-2009; 2012-2015
PRO România	-	2016-2020
PMP	-	2016-2020
PNL	1996-2000; 2004-2008; 2012-2014	1990-1992; 2000-2004; 2008-2012; 2014-2015; 2016-2020
USR	-	2016-2020

Acest factor explică într-o mare măsură promovarea unui discurs eurosceptic. PSD a fost la guvernare o perioadă îndelungată anterior anului 2016. Același partid a guvernat direct și în perioada analizată, timp în care a susținut un număr de 15 discursuri eurosceptice. UDMR a fost, de asemenea, o perioadă mai mare în guvern decât în opoziție, iar în perioada de analiză se afla la guvernare alături de PSD și ALDE, având un număr de 3 discursuri eurosceptice. ALDE, deși era un partid nou, s-a aflat la guvernare timp de 4 ani și niciodată în opoziție. Acesta a avut un număr de 11 discursuri eurosceptice. În contrast, PNL, partid ce s-a aflat mai mult timp în opoziție decât la guvernare, a adus un discurs pro-european și a condamnat poziția adoptată de partidele aflate la guvernare. Același tipar se poate vedea și la partidele care au fost doar în opoziție: PMP, USR și PRO România. Ele au evidențiat în discursurile lor importanța integrării

și cooperării cu UE și au dezaprobat discursurile eurosceptice.

Atât experiența ulterioară dar mai ales experiența din momentul ales arată că partidele ce s-au aflat în guvern s-au coalizat mai ușor în jurul unui discurs eurosceptic spre deosebire de partidele de opoziție, cu experiență mai redusă, care au fost pro-europene.

Dimensiunea partidului

Dimensiunea partidului poate influența poziția pe care acesta o are față de UE. Revizuirea literaturii arată că partidele de dimensiuni mici urmăresc să se distingă de partidele de masă prin promovarea unei opinii distincte față de UE. Partidele de masă sunt în general optimiste în ceea ce privește integrarea europeană, iar cele mici înclină către euroscepticism. Dimensiunea partidelor parlamentare este stabilită în funcție de numărul de voturi obținut în alegerile din 2016. Astfel, conform

Tabelul 4.2⁵⁷, partidul cu cea mai mare dimensiune este PSD, obținând peste 45% atât la Senat cât și la Camera Deputaților. Al doilea ca dimensiune este PNL, obținând un procent de peste 20% la ambele camere, iar al treilea este USR, cu peste 8%. Partidele mici sunt UDMR, ALDE și PMP, acestea

obținând în jur de 6%. PRO România s-a înființat în 2018, partidul având dimensiuni foarte reduse.

Dimensiunea partidelor nu pare să explice discursul eurosceptic din două motive. Primul este acela că partidul cel mai mare (PSD) și unul dintre partidele mici (ALDE) au discurs eurosceptic.

Tabelul 2: *Dimensiunea partidelor în funcție de procentul mandatelor parlamentare (2016)*

Partid	Procent Senat	Procent Camera Deputaților
PSD	45,67%	45,47%
ALDE	6%	5,62%
UDMR	6,24%	6,18%
PRO Romania	-	-
PNL	20,41%	20,04%
PMP	5,65%	5,34%
USR	8,29%	8,87%

PSD și ALDE sunt asemănătoare atât prin temele abordate în discursuri, cât și ca număr. La PSD au fost identificate 15 discursuri eurosceptice, ALDE având doar cu 4 mai puține. În al doilea rând, PNL (care este un partid mediu), USR sau PMP, ambele de dimensiuni similare cu ALDE – au discurs euro-optimist. Deși USR, PMP sau PRO România sunt partide mai mici, acestea nu respectă tiparul stabilit, urmărind să se distingă de principalul partid de de masă (PSD) printr-un discurs pro-european.

În ceea ce privește lipsa de uniformitate în discurs a partidelor de dimensiuni mici, aceasta poate fi explicată de un motiv: supraviețuirea. Topaloff susține că partidele politice

mici se bazează pe impuls ca tactică de supraviețuire. Ele sunt mereu în căutare de fisuri, de nișe în peisajul politic. Pentru a rămâne în sistem, acestea fac apel la una sau la două probleme unice prin care fac apel la un grup de alegători⁵⁸. Cu alte cuvinte, atât ALDE ca partid eurosceptic, cât și PMP, USR, Pro România fac apel la alegători în legătură cu o anumită problemă identificată de ei în sistem. ALDE contestă politicile UE, măsurile luate pe care el le consideră contrare intereselor statului, iar celelalte contestă atitudinile pe care guvernul le are față de UE. Poziționarea anti-sistem, și pro-europeană este retorica prin care încearcă să-și asigure susținerea și supraviețuirea.

Vârsta partidului

Acest aspect poate influența și explica atitudinea unui partid față de UE. De cele mai multe ori, partidele cu istorie sunt tentate să adopte o retorică eurosceptică. Fiind alături de UE încă din momentul aderării, ele au fost cele care au sesizat derapaje ale UE și au devenit din ce în ce mai critice la adresa acesteia.

Pentru a stabili vârsta unui partid va fi realizată diferența dintre anul 2020 (ultimul an din intervalul de timp analizat) și anul înființării

partidului. Conform datelor obținute, partidul cel mai longeviv este PNL, având 145 de ani de existență. PSD are 99 de ani de la înființare, vârsta acestuia fiind calculată din momentul înființării Partidului Comunist, fiind un succesor al acestuia. UDMR este înființat în 1989 și are o vârstă de 31 de ani. Celelalte partide parlamentare analizate sunt partide mai noi, vârsta acestora fiind sub 10 ani. Dintre partidele noi, PMP are 7 ani, ALDE – 5 ani, USR – 4 iar cel mai nou este Pro România.

Tabelul 3: *Vârsta partidelor*

Partid	Anul înființării	Vârsta
PSD	1921	99
ALDE	2015	5
UDMR	1989	31
PRO România	2018	2
PNL	1875	145
PMP	2013	7
USR	2016	4

Astfel, putem constata că vârsta partidelor nu poate explica adoptarea de discursuri eurosceptice, deoarece pentru partidele analizate nu poate fi identificat niciun tipar comun. Pe de o parte, analizând partidele vechi, stabilim că toate trei au asistat sau au fost parte a procesului de negociere și de aderare la UE. De asemenea, cele trei partide au putut sesiza de-a lungul timpului derapaje ale UE. Cu toate acestea, PNL își păstrează un discurs euro-optimist, iar în rândul PSD și UDMR se înregistrează o serie de discursuri eurosceptice. Pe de altă parte, cu excepția ALDE,

partidele mai tinere sunt în majoritate pro-europene. Acestea din urmă, având sub 10 ani de la momentul înființării, păstrează un discurs euro-optimist în majoritate. Partidul ALDE însă, deși are doar 5 ani de existență, are un număr aproape egal de discursuri eurosceptice cu PSD, partid aproape 100 de ani de existență.

Susținerea electorală

Acest factor aduce în discuție faptul că un partid politic ce a pierdut susținerea electorală în alegerile

anterioare va fi mult mai vulnerabil la euroscepticism. Partidul va urmări ca prin prezentarea unei noi poziții față de UE, o poziție eurosceptică, să-și câștige din nou susținerea din partea alegătorilor. La alegerile parlamentare din 2012, au participat doar trei dintre cele șapte partide analizate. PSD și PNL au candidat împreună la alegeri, formând alianța USL, alături de alte două partide: PC și UNPR. Alianța a obținut în alegeri un procent de 58,63% și un total de 273 de mandate. Dintre acestea, PSD a

obținut 150 de mandate (54,95%), iar PNL – 100 de mandate (36,63%). Din procentul total de voturi (58,63%), PSD a obținut un procent de 32,22%, iar PNL – 21,48%. Celălalt partid care a participat la alegeri în 2012, UDMR, a obținut un procent de 5.23%. Alegerile europarlamentare din 2016 au adus cu sine o modificare în ceea ce privește numărul de procente obținute. PSD a câștigat alegerile cu 45% din voturi, PNL a obținut un procent de 20%, iar UDMR – 6%.

Tabelul 4: *Susținerea electorală*⁵⁹

Partid	2012	2016	Susținere electorală
PSD	32,22%	45%	39%
ALDE	-	6%	
UDMR	5,13%	6%	16,96%
PRO România	-	-	
PNL	21,48	20%	-6,89%
PMP	-	5%	
USR	-	8%	

Pentru a stabili dacă un partid pierde din susținerea electoratului vom folosi valori procentuale și vom determina o abatere relativă. În acest sens, ne vom lua ca bază de calcul

2012 (moment de referință) iar 2016 va fi momentul prezent. Din valoarea din prezent vom scădea valoarea trecută iar rezultatul va fi raportat la momentul de bază

$$\frac{(\% \text{ obținut în 2016} - \% \text{ obținut în 2012})}{\% \text{ momentul de referință}} \times 100$$

$$\text{Susținere PSD} = (45 - 32,22) / 32,22 = 0,39 \times 100 = 39\%$$

Rezultatele obținute arată că pierderea susținerii electorale nu are efectul asupra adoptării de discursuri eurosceptice așa cum arată literatura.

PNL este singurul partid care pierde procente din voturi în 2016, comparat cu anul 2012 dar, cu toate acestea, la nivelul partidului s-a înregistrat o

retorică euro-optimistă pentru perioada analizată. În contrast, PSD a câștigat un procent semnificativ de voturi comparat cu anul 2012. La fel este și în cazul UDMR, acesta câștigând un procent de aproximativ 17%. Ambele partide vor avea însă discursuri eurosceptice în perioada 2016-2020. Privind la aceste aspecte, conchidem că nu pierderea susținerii, ci păstrarea electoratului determină partidele să adopte un discurs eurosceptic. Prin urmare, pierderea susținerii are efect asupra poziționării partidelor față de UE dar opus față de argumentul adus de literatură. Partidele care pierd susținerea electoratului în alegerile anterioare vor adopta sau își vor păstra discursul pro-european din același motiv identificat de literatura de specialitate: recâștigarea încrederii alegătorilor.

Pentru a testa acest factor, vom analiza PNL. Așa cum am arătat în capitolul III, PNL a avut în perioada în care a fost parte a USL o serie de discursuri eurosceptice și euro-critice. În alegerile din 2016, PNL a pierdut procente din susținerea electorală și, drept urmare, a adoptat o poziție pro-europeană, un discurs ce susține integrarea și care evidențiază beneficiile aderării la UE. Prin prezentarea unei poziții clare față de UE, PNL a urmărit să-și mențină electoratul și chiar să recâștige procente pierdute anterior. Adoptarea acestui discurs va avea rezultat în cele din urmă. PNL va reuși să își păstreze electoratul și chiar să câștige procente la alegerile din 2020.

Astfel, în urma analizei factorilor stabilim că doar o parte din aceștia

pot explica discursurile eurosceptice adoptate de partidele parlamentare în 2016-2020. Ceilalți factori fie nu pot explica aceste atitudini, fie arată contrariul celor aflate în literatură.

Concluzii

Am urmărit să explic ceea ce a determinat variațiile de discurs eurosceptic de la nivelul partidelor parlamentare din România între 2016 și 2020. Pentru a răspunde acestei întrebări, am delimitat patru factori principali: experiența la guvernare, dimensiunea, vârsta și susținerea electorală. Rezultatele obținute în urma analizei arată că experiența la guvernare și susținerea electorală explică variațiile de discurs. Partidele care petrec mai mult timp la guvernare decât în opoziție sunt mai eurosceptice decât cele care sunt în majoritatea timpului partide de opoziție. De asemenea, susținerea electorală arată că partidele care pierd procente în alegeri se orientează spre un discurs euro-optimist, în contrast cu partidele care câștigă procente în alegeri și devin eurosceptice.

În prima secțiune am identificat variațiile de discurs, în a doua am stabilit principalele teme abordate iar în ultima secțiune am identificat factorii care determină variațiile detectate în prima secțiune. Am pornit de la explicația oscilațiilor de la nivelul partidelor parlamentare în ceea ce privește dimensiunea integrării în UE. Pentru perioada 2016-2020, am identificate atât discursuri eurosceptice, cât și euro-optimiste. Partidele

puternic eurosceptice au fost PSD, ALDE și UDMR. PSD a avut cele mai multe discursuri eurosceptice, exprimate de mai mulți lideri de partid. Acesta a fost urmat de ALDE, cu un număr asemănător de discursuri. UDMR a avut un număr mai mic de astfel de discursuri însă a abordat aceleași teme ca partidele anterioare.

La nivelul Pro România am identificat în 2020 o schimbare de discurs. În 2019, a pornit ca partid pro-european, urmând ca în 2020 să emită declarații eurosceptice. Dintre partidele euro-optimiste, USR a fost partidul cu mesajul cel mai optimist, acesta fiind urmat de PMP, partid pro-european. De asemenea, pentru perioada analizată, PNL s-a prezentat ca un partid pro-european. Analiza tematică a discursurilor eurosceptice a arătat că principalele teme abordate se leagă de modul în care partidele parlamentare percep atitudinea pe care o are UE față de România. Temele abordate sunt: UE ca imperialistă și părtinitoare; UE nu dorește dezvoltarea României, încalcă suveranitatea statelor, vede în România un stat nesemnificativ, se folosește de președinte și de instituții pentru a subordona România și deviază de la calea sa inițială.

În ultima secțiune am oferit o serie de factori care să explice oscilațiile de discurs eurosceptic. Implicațiile principale ale analizei sunt la nivel teoretic. Factorii analizați confirmă anumite teorii precum cea legată de faptul că partidele aflate la guvernare pot deveni mai euro-

sceptice în baza experienței îndelungate pe care acestea o au în interacțiunile cu UE. Acest factor este valabil și la nivelul partidelor parlamentare analizate. Partidele aflate la guvernare (PSD, ALDE și UDMR) au fost mai eurosceptice față de partidele din opoziție (Pro România, USR, PNL și PMP). Pe de altă parte, literatura mai identifică o serie de factori precum dimensiunea, vârsta și susținerea electorală care să explice oscilațiile de discurs.

Analiza acestei teze infirmă aceste teorii după cum urmează: dimensiunea partidului nu poate explica euroscepticismul partidelor, întrucât partidele analizate arată că atât cele de dimensiuni mari cât și partide cu dimensiuni reduse au discursuri eurosceptice. De asemenea, vârsta partidului nu poate fi un factor determinant. Atât partide cu istorie, cât și partide cu mai puțin de zece ani de existență au discurs eurosceptic. Nu în ultimul rând, teoria conform căreia pierderea susținerii electorale duce la euroscepticism este infirmată de rezultatele analizei. Acestea au arătat că, dimpotrivă, partidele care pierd din electorat sunt euro-optimiste iar cele care își păstrează electoratul aleg să se coalizeze în jurul unor discursuri eurosceptice.

Această teză a întâmpinat o serie de limite în ceea ce privește bibliografia. Selecția discursurilor pentru realizarea analizei a fost limitată de posibilitatea accesării acestora doar pe site-urile presei naționale, a website-urilor și a conturilor oficiale de Facebook ale liderilor de partide.

În acest sens, numărul discursurilor a fost unul mai generos pentru perioada 2018-2020 iar perioada 2016 și 2017 am fost mai dezavantajată din acest punct de vedere.

Cercetări ulterioare pe acest subiect pot avea în vedere relația acestor partidele eurosceptice cu familiile europene de partide din care acestea fac parte. Studiarea aceleiași perioade ne poate arăta dacă aceste atitudini manifestate de partidele din

România au stat la baza excluderii unora din familiile europene sau dacă aceiași factori au dus la criticarea lor în repetate rânduri. Un alt element ce poate fi obiect al unei cercetări viitoare este realizarea unei comparații cu partide eurosceptice dintr-un alt stat din Europa de Est pentru a stabili dacă pentru aceeași perioadă teme de discurs asemănătoare pot fi explicate de aceiași factori ca și în România.

Note

¹ Catherine E. de Vries, *Euroscepticism and the future of European integration*, Oxford University Press, Oxford, United Kingdom and New York, 2018, p. 3.

² Michael Kaeding, Johannes Pollak, Paul Schmidt, *Euroscepticism and the future of Europe views from the capitals: views from the capitals*, Palgrave, Cham, 2021, p. 6.

³ *Ibidem*, p. 9.

⁴ Sergiu Gherghina, *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*, ediție de Sergiu Mișcoiu, Sorina Soare, Unabridged edition, Cambridge Scholars Publishing, Newcastle upon Tyne, 2013, *passim*.

⁵ Sergiu Gherghina, *Party Organization and Electoral Volatility in Central and Eastern Europe: Enhancing voter loyalty*, Routledge, 2014, *passim*.

⁶ Robert Harmsen, Menno Spiering, *Euroscepticism*, *op. cit.*, p. 13.

⁷ Nathalie Brack, Nicholas Startin, „Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream”, *International Political Science Review*, vol. 36, nr. 3, 2015, p. 239.

⁸ Robert Harmsen, Menno Spiering, *Euroscepticism...* p. 13.

⁹ Catherine E. de Vries, *Euroscepticism and the future of European integration*, *op.cit.*, pp. 129-130.

¹⁰ Paul Taggart, Aleks Szczerbiak, „Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party-based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe”, *Perspectives on European Politics and Society*, vol. 3, nr. 1, 2002, pp. 23-41.

¹¹ Petr Kopecký, Cas Mudde, „The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe”, în: *European Union Politics*, vol. 3, nr. 3, 2002, p. 300.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 301.

¹⁴ *Ibidem*, p. 302.

¹⁵ *Ibidem*, p. 304.

¹⁶ Nick Sitter, „The politics of opposition and European integration in Scandinavia: Is Euro-scepticism a government-opposition dynamic?”, *West European Politics*, vol. 24, nr. 4, 2001, pp. 22-39.

¹⁷ Simon Usherwood, Nick Startin, „Euroscepticism as a Persistent Phenomenon*”, *JCMS: Journal of*

- Common Market Studies*, vol. 51, nr. 1, 2013, pp. 1-16.
- ¹⁸ Nick Sitter, „The politics of opposition and European integration in Scandinavia: Is Euro‘scepticism a government‘opposition dynamic?“, în: *West European Politics*, vol. 24, nr. 4, 1 octombrie 2001, p. 22.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 32.
- ²⁰ Simon Usherwood, Nick Startin, „Euro-scepticism as a Persistent Phenomenon*“, pp. 11-16.
- ²¹ Laure Neumayer, „Euro-scepticism as a political label: The use of European Union issues in political competition in the new Member States“, *European Journal of Political Research*, vol. 47, nr. 2, 2008, pp. 135-160.
- ²² Charles Lees „*The Political Opportunity Structure of Euroscepticism: Institutional Setting and Political Agency in European Polities*“, în: Aleks Szczerbiak, Paul Taggart, (Ed.) *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*, Oxford University Press, Oxford, 2008, pp. 31-34.
- ²³ Dragomir Stoyanov, Petia Kostadinova, „Bulgarian political parties and European integration: from anticommunism to Euroscepticism“, *European Politics and Society*, vol. 0, nr. 0, 2020, pp. 1-15.
- ²⁴ Nicolò Conti, Vincenzo Memoli, „The multi-faceted nature of party-based Euroscepticism“, *Acta Politica*, vol. 47, nr. 2, 2012, pp. 91-112.
- ²⁵ Daniela Braun, Sebastian Adrian Popa, Hermann Schmitt, „Responding to the crisis: Eurosceptic parties of the left and right and their changing position towards the European Union“, *European Journal of Political Research*, vol. 58, nr. 3, 2019, pp. 797-819.
- ²⁶ Jae-Jae Spoon, Christopher Williams, „It takes two: how Eurosceptic public opinion and party divisions influence party positions“, *West European Politics*, vol. 40, nr. 4, 2017, pp. 741-792.
- ²⁷ Petr Kopecký, Cas Mudde, „The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe“, în: *European Union Politics*, vol. 3, nr. 3, 2002, Sage Publications London, p. 319.
- ²⁸ Charles Lees, „*The political Opportunity Structure of Euroscepticism: Institutional Setting and Political Agency in European Polities*“, în: Aleks Szczerbiak, Paul Taggart, *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*, Oxford, OUP, 2008, p. 38.
- ²⁹ Laure Neumayer, *op. cit.*, p. 154.
- ³⁰ MCV-ul reprezintă o măsură de salvagardare invocată de Comisia Europeană atunci când ea consideră că un nou stat membru nu și-a îndeplinit angajamentele asumate în contextul negocierilor de aderare în domeniile ariei de libertate, securitate și justiție sau de politică a pieței interne. Pentru detalii, vezi „Cooperation and Verification Mechanism for Bulgaria and Romania“, *European Commission - European Commission*, https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/upholding-rule-law/rule-law/assistance-bulgaria-and-romania-under-cvm/cooperation-and-verification-mechanism-bulgaria-and-romania_en, (data accesării 25 februarie 2021).
- ³¹ ***, „Liviu Dragnea, atac la Rareș Bogdan: Stătea cu capul plecat. Asta

- pregătesc pentru noi”, Antena3, 11.05.2019, <https://www.antena3.ro/actualitate/media/liviu-dragnea-atac-la-rare-bogdan-statea-cu-capul-plecat-asta-pregatesc-pentru-noi-520461.html>, (data accesării 1 octombrie 2020).
- 32 *** „Liviu Dragnea, atac hilar la UE: “Sunt supărați pentru că comunele noastre vor fi mai frumoase decât ale lor”, Digi 24, 11.05.2019, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/liviu-dragnea-atac-hilar-la-ue-sunt-suparati-pentru-ca-comunele-noastre-vor-fi-mai-frumoase-decat-ale-lor-1128872>, (data accesării 1 octombrie 2020).
- 33 *** *Partidul Alianța Liberalilor și Democraților*, ALDE, <https://2019.alde.ro/>, (data accesării 30 octombrie 2020).
- 34 *** „Despre noi”, <http://udmr.ro/>, UDMR (data accesării 20 octombrie 2020).
- 35 *** „Relația cu instituțiile europene”, *Pro Romania*, <https://www.proromania.ro/viziune/relatia-cu-institutiile-europene/>, (data accesării 30 octombrie 2020).
- 36 „Ponta: Pe 30 iulie niciun creștin-democrat german nu îi va mai jigni pe români. Ce, suntem colonie?”, <https://www.mediafax.ro/politic/ponta-pe-30-iulie-niciun-crestin-democrat-german-nu-ii-va-mai-jigni-pe-romani-ce-suntem-colonie-9836605>, (data accesării 18 octombrie 2020).
- 37 Luana Pavaluca, „Victor Ponta: «Eu cred că undeva în afara României s-a decis ca România europeană să se termine la Carpați»”, Digi24, 3.12.2020, <https://www.digi24.ro/alegeri-parlamentare-2020/victor-ponta-eu-cred-ca-undeva-in-afara-romaniei-s-a-decis-ca-romania-europeana-sa-se-termine-la-carpati-1411-209>, (data accesării 25 martie 2021).
- 38 „STATUT – Partidul Național Liberal”, <https://pnl.ro/documente-fundamentale/statut/>, (data accesării 30 octombrie 2020).
- 39 „Europa, atlantism, românii din străinătate”, *Partidul Mișcarea Populară*, <https://pmponline.ro/program/europa-atlantism-romanii-din-strainatate>, (data accesării 20 octombrie 2020).
- 40 Alexandru Costea, „#euromania. Mesajele partidelor pentru europarlamentare. Ce transmit formațiunile care vor să candideze”, *Mediafax.ro*, 24.03.2019, <https://www.mediafax.ro/politic/euromania-mesajele-partidelor-pentru-europarlamentare-ce-transmit-formatiunile-care-vor-sa-candideze-17970663>, (data accesării 18 octombrie 2020).
- 41 „Ideologia USR”, *Uniunea Salvați România*, <https://www.usr.ro/ideologia-usr/>, (data accesării 24 februarie 2021).
- 42 *** „Dragnea: Țara asta este bogată, românii sunt harnici. Noi nu am fost coloniști. Problema este că vin peste noi. Ne batem sau stăm cu mâinile pe piept?”, *adevarul.ro*, 11.04.2019, https://adevarul.ro/news/politica/dragnea-tara-bogata-romanii-harnici-nu-fost-colonisti-problema-vin-noi-batem-stam-mainile-piepte-1_5-cafa5e6445219c57e6656ce/index.html, (data accesării 18 februarie 2021).
- 43 *** „Mitingul PSD din Iași, acoperit sonor de huiduielile și vuvuzelele protestatarilor / Dragnea, mesaje suveraniste: Nu vreau să permitem unora din România să angajeze țara pe traiectoria unei colonii care s-a predat cu toate bogățiile”, G4Media.ro, 9.05.2019,

- <https://www.g4media.ro/live-miting-gul-psd-din-iasi-acoperit-sonor-de-huiduielile-si-vuvuzelele-protestatarilor-dragnea-mesaje-suveraniste-nu-vreau-sa-permitem-unoradin-romania-sa-angajeze-tara-pe-traectoria-unei-colon.html>, (data accesării 26 martie 2021).
- 44 Mircea Marian, „PSD face campanie pentru a ajunge în inima UE înjurând UE” |Newsweek Romania, 24.05.2019, <https://newsweek.ro/alegeri-europarlamentare/psd-face-campanie-pentru-strasbourg-injurand-ue>, (data accesării 1 octombrie 2020).
- 45 ***„Miting PSD la Galați. Dragnea: Iohannis vrea să conducă țara cu bâta. Atacuri în cascadă la adresa Europei și liderilor UE: Iohannis e sluga lor, jandarmii lui Macron bat zilnic mii de francezi pe străzi/ Proteste anti-PSD și la Galați”, *G4Media.ro*, 11.05.2019, <https://www.g4media.ro/miting-psd-la-galati-pentru-lansarea-candidatilor-evenimentul-are-loc-la-douazile-dupa-cel-de-la-iasi-unde-psd-a-intampinat-probleme.html>, (data accesării 24 februarie 2021).
- 46 Florentina Peia, Irinela Vișan, Daniel Florea, „LIVE UPDATE / Reuniunea Consiliului Național al PSD, la Palatul Parlamentului; validarea președintelui CN și alegerea șefilor departamentelor de specialitate - pe ordinea de zi, Agerpress, 16.12.2018, <https://www.agerpres.ro/politica/2018/12/16/live-update-reuniunea-consiliului-national-al-psd-la-palatul-parlamentului-validarea-presedintelui-cn-si-alegerea-sefilor-departamentelor-de-specialitate-pe-ordinea-de-zi--228763>, (data accesării 25 martie 2021).
- 47 „Tăriceanu, despre LCK: «Liderii europeni sunt surzi la gemetele celor din închisori»”, *DigiFM*, 19.09.2019, <https://www.digifm.ro/stiri/tariceanu-despre-lck-liderii-europeeni-sunt-surzi-la-gemetele-ceilor-din-inchisori-50034>, (data accesării 12 octombrie 2020).
- 48 Florentina Peia, Irinela Vișan, Daniel Florea „LIVE UPDATE / Reuniunea Consiliului Național al PSD, la Palatul Parlamentului; validarea președintelui CN și alegerea șefilor departamentelor de specialitate - pe ordinea de zi”, *op. cit.*
- 49 Raluca Ionescu-Heroiu, „Viorica Dăncilă tună și fulgeră. Atac către toate statele UE! Cum explică premierul corupția din România”, *Capital*, 4.02.2019, <https://www.capital.ro/viorica-dancila-tuna-si-fulgera-atac-catre-toate-statele-ue-cum.html>, (data accesării 1 octombrie 2020).
- 50 ***„Tăriceanu, la Digi24: «Nu este Uniunea Europeană pe care o credeam în momentul aderării»”, *Digi24*, 11.04.2019, <https://www.digi24.ro/stiri/actualitate/politica/tariceanu-la-digi24-nu-este-uniunea-europeana-pe-care-o-credeam-in-momentul-aderarii-111-2096>, (data accesării 9 octombrie 2020).
- 51 Elena Crangasu, „Tăriceanu, despre Brexit: Înteleg furia britanicilor pe birocrația de la Bruxelles. O avem și noi”, *Mediafax.ro*, 31.01.2020, <https://www.mediafax.ro/politic/tariceanu-despre-brexit-inteleg-furia-britanicilor-pe-birocratia-de-la-bruxelles-o-avem-si-noi-18772094>, (data accesării 12 octombrie 2020).
- 52 „Liviu Dragnea, atac hilar la UE...”.
- 53 „Miting PSD la Galați. Dragnea...”

- ⁵⁴ *Ibidem*.
- ⁵⁵ Aleks Szczerbiak, Paul A. Taggart, *Opposing Europe? The comparative party politics of Euroscepticism*, Oxford University Press, Oxford, 2008, p. 7
- ⁵⁶ Alexandru Radu, Alegerile RP și multipartidismul din România. O confirmare a teoriei duvergeriene, Sfera Politicii, <http://revistasferapoliticii.ro/sfera/173/art12-Radu.php>, (data accesării 23 februarie 2021).
- ⁵⁷ Radu Eremia, Sebastian Zachmann, Ionut Preda, „Rezultate alegeri parlamentare 2016. Datele oficiale, furnizate de BEC: PSD conduce detașat”, *adevarul.ro*, 11.12.2016, https://adevarul.ro/news/politica/rezultate-alegeri-generale-2016-1_58-4bfbee5ab6550cb84badea/index.htm, data accesării 7 martie 2021.
- ⁵⁸ Liubomir K. Topaloff, *Political Parties and Euroscepticism*, Palgrave Macmillan, London and New York, 2012, p. 31.
- ⁵⁹ „Autoritatea Electorală Permanentă”, <http://alegeri.roaep.ro/?alegeri=alegeri-locale-2012>, (data accesării 20 aprilie 2021).

Bibliografie

- BRACK, Natalie; STARTIN, Nicholas, „Introduction: Euroscepticism, from the margins to the mainstream”, *International Political Science Review*, vol. 36, nr.3, 2015.
- BRAUN, Daniela; POPA, Sebastian Adrian; SCHMITT, Herman, „Responding to the crisis: Eurosceptic parties of the left and right and their changing position towards the European Union”, *European Journal of Political Research*, vol. 58, nr. 3, 2019.
- CONTI, Nicolo; MEMOLI, Vincenzo, „The multi-faceted nature of party-based Euroscepticism”, *Acta Politica*, vol. 47, nr. 2, 2012.
- GHERGHINA, Sergiu; MISCOIU, Sergiu, SOARE, Sorina, *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms*, Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2013.
- GHERGHINA, Sergiu, *Party Organization and Electoral Volatility in Central and Eastern Europe: Enhancing voter loyalty*, Routledge, London, 2014.
- HARMSSEN, Robert; SPIERING, Menno, *Euroscepticism: party politics, national identity and European integration*, European studies, Amsterdam, 2004.
- KAEDING, Michael; POLLAK, Johannes; SCHMIDT, Paul, *Euroscepticism and the future of Europe views from the capitals: views from the capitals*, Palgrave Macmillan, Cham, 2021.
- KOPECKY, Petr; MUDDE, Cas, „The two sides of Euroscepticism: party positions on European integration in East Central Europe”, *European Union Politics*, vol. 3, nr. 3, 2002.
- NEUMAYER, Laure, „Euroscepticism as a political label: The use of European Union issues in political competition in the new Member States”, *European Journal of Political Research*, vol. 47, nr. 2, 2008.
- SITTER, Nick, The politics of opposition and European integration in Scandinavia: Is Euro‘scepticism a government‘opposition dynamic?”, *West European Politics*, vol. 24, nr. 4, 1 octombrie 2001.
- SPOON, Jae-Jae; WILLIAMS, Christopher, „It takes two: how Eurosceptic public opinion and party divisions influence party positions”,

- West European Politics*, vol. 40, nr. 4, 2017.
- STOYANOV, Dragomir; KOSTADINOVA, Petia, „Bulgarian political parties and European integration: from anticommunism to Euroscepticism”, *European Politics and Society*, vol. 0, nr. 0, 2020.
- SZCZERBIAK, Aleks; TAGGART, Paul, *Opposing Europe?: The Comparative Party Politics of Euroscepticism: Volume 2: Comparative and Theoretical Perspectives*, OUP, Oxford, 2008.
- TAGGART, Paul; SZCZERBIAK, Aleks, „Europeanisation, euroscepticism and party systems: Party-based euroscepticism in the candidate states of Central and Eastern Europe”, *Perspectives on European Politics and Society*, vol. 3, nr. 1, 2002.
- TOPALOFF, Liubomir, *Political Parties and Euroscepticism*, Palgrave Macmillan, London, 2012.
- USHERWOOD, Simon; STARTIN, Nick, „Euroscepticism as a Persistent Phenomenon*”, *JCMS: Journal of Common Market Studies*, vol. 51, nr. 1, 2013.
- VRIES, Catherine; *Euroscepticism and the future of European integration*, First Edition, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- Resurse electronice*
- „Cooperation and Verification Mechanism for Bulgaria and Romania”, *European Commission - European Commission*.
- ***, „Liviu Dragnea, atac la Rareș Bogdan: Stătea cu capul plecat. Asta pregătesc pentru noi”, *Antena3*, 11.05.2019.
- ***, „Liviu Dragnea, atac hilar la UE: „Sunt supărați pentru că comunele noastre vor fi mai frumoase decât ale lor”, *Digi24*, 11.05.2019.
- „ALDE”, *Partidul Alianța Liberalilor și Democraților*.
- „Relația cu instituțiile europene”, *Pro Romania*.
- DASACUS, Liviu, „Ponta: Pe 30 iulie niciun creștin-democrat german nu îi va mai jigni pe români. Ce, suntem colonie?”, *mediafax*, 9.07.2012.
- PAVALUCA, Luana, „Victor Ponta: «Eu cred că undeva în afara României s-a decis ca România europeană să se termine la Carpați»”, *Digi24*, 3.12.2020.
- STATUT – Partidul Național Liberal”
- „Europa, atlantism, românii din străinătate”, *Partidul Mișcarea Populară*.
- COSTEA Alexandru, „#euromania. Mesajele partidelor pentru europarlamentare. Ce transmit formațiunile care vor să candideze”, *Mediafax.ro*, 24.03.2019..
- „Ideologia USR”, *Uniunea Salvați România*.
- ***, „Dragnea: Țara asta este bogată, românii sunt harnici. Noi nu am fost coloniști. Problema este că vin peste noi. Ne batem sau stăm cu mâinile pe piept?”, *adevarul.ro*, 11.04.2019.
- ***, „Mitingul PSD din Iași, acoperit sonor de huiduielile și vuvuzelele protestatarilor / Dragnea, mesaje suveraniste: Nu vreau să permitem unora din România să angajeze țara pe traiectoria unei colonii care s-a predat cu toate bogățiile”, *G4Media*, 9.05.2019.
- MARIAN, Mircea, „PSD face campanie pentru a ajunge în inima UE înjurând UE”, *Newsweek Romania*, 24.05.2019.
- ***, „Miting PSD la Galați. Dragnea: Iohannis vrea să conducă țara cu bâta. Atacuri în cascadă la adresa Europei și liderilor UE: Iohannis e sluga lor,

- jandarmii lui Macron bat zilnic mii de francezi pe străzi/ Proteste anti-PSD și la Galați”, *G4Media.ro*, 11.05.2019.
- PREIA, Florentina; VIȘAN, Irinela; FLOREA; Daniel, „LIVE UPDATE / Reuniunea Consiliului Național al PSD, la Palatul Parlamentului; validarea președintelui CN și alegerea șefilor departamentelor de specialitate - pe ordinea de zi”, *Agerpress*, 16.12.2018.
- ***„Tăriceanu, despre LCK: «Liderii europeni sunt surzi la gemetele celor din închisori»“, *DigiFM*, 19.09.2019.
- IONESCU-HEROIU, Raluca, „Viorica Dăncilă tună și fulgeră. Atac către toate statele UE! Cum explică premierul corupția din România”, *Capital*, 4.02.2019.
- ***„Tăriceanu, la Digi24: «Nu este Uniunea Europeană pe care o credeam în momentul aderării»”, *Digi24*, 11.04.2019.
- CRANGASU, Elena, „Tăriceanu, despre Brexit: Înțeleg furia britanicilor pe birocrația de la Bruxelles. O avem și noi”, *Mediafax.ro*, 31.01.2020.
- RADU, Alexandru, „Alegerile RP și multipartidismul din România. O confirmare a teoriei duvergeriene” *Sfera Politicii*.
- EREMIA, Radu; ZAVHMANN, Sebastian; PREDA, Ionuț, „Rezultate alegeri parlamentare 2016. Datele oficiale, furnizate de BEC: PSD conduce detașat”, *adevarul.ro*, 11.12.2016.